

Е. Мушовић, ТУТИН И ОКОЛИНА, Етнографски институт САНУ, Београд 1985.

У свом интензивном раду на изучавању прошлости некадашњег новопазарског санцака, др Е. Мушовић је презентирао научној јавности још једно дело из тог домена. То је историјска монографија »Тутин и околина«, која се по структуралном начину обраде и научно-методолошком приступу уже надовезује на његову претходну књигу »Етнички процеси и етничка структура становништва Новог Пазара« и представља пионирски рад на историји ове мале, привредно неразвијене општине на крајњем југозападу СР Србије.

Књига је подељена на више поглавља. У првом поглављу, под насловом »Географски положај и природни услови« (стр. 9—12), аутор је дао кратки приказ географско-привредних специфичности тутинске општине, истакавши да, по попису из 1981. године, на простору општине од 741 км² живи 32.699 становника, од чега се око 45 одсто бави пољопривредном делатношћу. У осврту на структуру земљишта аутор наводи да је »54 одсто обрадиво пољопривредно земљиште, 43 одсто је под шумама, док је 2,5 одсто неплодно«, што се посебно одразило на развој сточарства које је одавно стекло веома значајну улогу и перспективу у животу овог краја.

Аутор у другом поглављу под насловом »Прва сазнања из прошлости и средњовјековни период« (стр. 13—22), отвара прве странице тутинске историје. На основу археолошких истраживања и мишљења др Срејовића, он закључује да је овај крај насељен почетком бронзаног доба и да су његови први становници били Дарданци, ратоборно илирско сточарско племе које је у току римске експанзије у великом броју романизовано. Пратећи културне трагове и материјалне остатке римске епохе на овом подручју, аутор наводи низ индикатора те својевремене присутности: споменике материјалне културе, топониме и предања. Доласком Словена на ове просторе нестало је староседелачког становништва. Оно је, по мишљењу аутора, словенизирано и утопљено у новопридошлу словенску масу Срба, који су населили старорашке крајеве, којим припада данашња тутинска територија, још почетком VII века. На тим просторима створена је српска држава Рашка у XII веку.

Из средњовековног периода на тутинском подручју сачувано је доста материјалних остатака, посебно остатака црквене архитектуре. Аутор становиту пажњу притом поклања Црноречком манастиру насталом у XII веку и руднику Глуховици који је био експлоатисан још у предримско и римско доба, посматрајући их и кроз даља временска раздобља.

Време турских продора и освајања аутор обрађује у трећем поглављу под насловом »Турска експанзија« (стр. 23—34). Крајем XIV века Турци долазе и на ове просторе. Њиховим доласком проузрокована су велика миграциона кретања становништва на Балкану. Међутим, до тога на овом брдско-планинском пределу не долази, јер је »он у то време, као и у ранијим несигурним временима, служио више за оне који су се овде склањали из равничарских предела, него за оне који су одавде одлазили«.

Турски пописи села на овом подручју показују да су она хришћанска, да у њима станује српски живаљ. Процес исламизације је овде, условљен природном неприступачношћу самог терена, текао веома споро, тако да се Муслимани до почетка XVIII века помињу веома ретко.

У следећем поглављу под насловом »Време од краја XVII века« (стр. 35—46), аутор анализира промене и последице ратних разарања пред крај XVII века. У великим ратним сукобима цело подручје је готово опустошено. »Анализом садашње структуре становништва у тутинској општини, долази се до закључка да ту нема староседелаца, ни Срба ни Муслимана, већ су то потомци досељеника у XVIII и XIX веку«. Махом су то били православни Кучи и католичка арбанашка племена, Клименте и Малисори. Упоредо са насељавањем ових племена, текао је паралелно и процес исламизације. Он је интензивирао током XVIII века, тако да је у том времену »углавном исламизирана већина оних који су населили тутинску територију почетком XVIII века, особити Малисори«.

У поглављу под насловом »Деветнаести и почетак двадесетог века« (стр. 46—62), аутор прати тутински крај кроз догађаје који су потресали Турско Царство током XIX века. У једном од тих бројних немира и сукоба, тутинским крајем је прошао 1831. године и Хусеин-капетан Градашчевић с војском. Занимљиво је да у вези с тим његовим путем кроз ове просторе према Косову, потиче и назив места. По једном предању, како преноси аутор, народ је био затечен и импресионираи проласком његове војске и силном тутњавом коју је она изазвала. Зато је и место Доња Дмитрова, где је та војска логоровала, названо Тутин (тутњи — Тутин).

Након 1878. године, због окупације Босне и Херцеговине и проглашења независности црногорске државе, знатан део муслиманског становништва (мухаџира) напушта те крајеве и

повлачи се према новопазарском санцаку и дубљој унутрашњости Турског Царства. Део тог становништва населио се у тутинском крају, нарочито из Црне Горе. Тако је дошло до узајамног утицаја и мешања становништва на овом подручју.

Шесто поглавље носи наслов »Балкански и први светски рат« (стр. 63—70). Победама у балканском рату 1912. године Србија је ослободила и ово подручје. Године 1913. долази до конституисања Тутина, иако врло малог насеља, као административно-територијалне јединице штавичког среза, који је обухватао општине: Суви До, Делимеће, Црквине, Рибариће, Мојстир, Тутин и Годово. Тако конституисан срез биће задржан дуго времена.

Избијањем првог светског рата крај су окупирале јединице Аустро-Угарске. У току рата окупаторска власт је, фаворизујући муслимански елемент на рачун српског, знатно допринела погоршању националних односа у овој средини.

У идућем поглављу, под насловом »Период између два светска рата« (стр. 71—83), аутор кроз призму ширих привредних, демографских и културно-просветних прилика открива мозаичну слику једне сиромашне, забачене и заостале средине, без изграђене индустрије и комуникација, без радничке класе и сопствене интелигенције, са скоро 90 одсто неписменог становништва. У том раздобљу овај крај су, осим несређених међународних односа, притискивали и проблеми које су правиле одметничке групе које су крстариле по читавом Санцаку.

Та и слична питања у склопу других аутор даље обрађује у наредном поглављу, под насловом »НОП и социјалистичка револуција« (стр. 84—100). Након априлског слома 1941. године, Тутин је ушао у састав Велике Албаније. Добио је низ обележја албанског насеља. Сиромаштво краја, затегнути и нерешени међународни односи још из периода турске владавине, које су политичари старе Југославије још више заоштрили, условили су да овај крај готово сво време буде поприште сукоба муслиманских, албанских и српских оружаних група, које су још више пустошиле и онако сиромашно подручје.

У оваквим условима НОП се није могао развити све до јула 1944. године, када је неколико младића из овог краја, који су приступили дивизијама Оперативне групе НОВЈ која је надирала према Копаонику, створен Тутински НОП одред, који се током времена омасовио и истакао у борбама. Тутин је ослобођен 22/23. 11. 1944. године, а већ 28. 11. у њему је формирана прва партијска ћелија КПЈ.

У последњем деветом поглављу, под насловом »Тутински крај у социјалистичкој изградњи« (стр. 101—137), аутор уз детаљну анализу друштвено-економских и културно-просветних кретања прати процес изградње и напоре тутинске општине и ши-

ре друштвене заједнице на бржој друштвеној, економској и политичкој афирмацији овог краја.

Иако је приликом рада на књизи аутор наилазио на низ тешкоћа објективне природе, као што је недостатак ширих извора и архивске грађе за старије периоде, чиме је извесним делом онемогућено студиозније изучавање неких релевантних и специфичних проблема, он је успео да отвори једно комплексно и надасве занимљиво, али неистражено подручје у нашој историографији. У томе се, између осталог, огледа и вредност овог научног дела које ће сигурно послужити као путоказ у даљим истраживањима и напорима на проучавању прошлости тутињског краја.

Сафет Банцовић

Фра Боно Бенић, ЛЈЕТОПИС СУТЈЕШКОГ САМОСТАНА, Сарајево 1979, стр. 342

Још једно дјело наше културне баштине угледало је свјетлост дана и тако постало најширем кругу читатеља заинтересираних првенствено за културно-политичке и вјерске прилике у Босни у XVIII ст., уз легитимичан преглед ранијег временског раздобља које *Љетопис* такођер захваћа. Дјело је објављено захваљујући труду др Игнација Гаврана који је при том обавио све потребне приређивачке послове, показавши у томе високу умјешност и изнимно познавање културно-политичких прилика, које је по потреби и коментирао. Осим тога, превео је с латинског и талијанског оне дијелове које је љетописац написао на дотичним језицима, учинивши их доступним сваком читатељу, без обзира на његово непознавање тих језика. Надаље, бољем разумијевању дјела придоносе и попутне биљешке које читатељу објашњавају недовољно позната и нејасна мјеста у Бенићевом тексту.

У врло опширном »Уводу« (стр. 5—27), приређивач је с великом марљивошћу освијетлио живот, лик и дјело фра-Боне Бенића, износећи при том низ појединости пријеко потребних за потпуније разумијевање пишчевог времена и дјела. Сходно томе, читалац се најприје упознаје с Краљевом Сутјеском, њезиним самостаном, жупом и ширим подручјем који су у средишту љетописчева излагања, а затим слиједи врло сажет приказ *Љетописа* с обзиром на вријеме, предмет и писце, да би се читалац тек потом упознао са животом и личношћу љетописца Боне Бенића који је, осим дивљења вриједних особина имао и својих недостатака о чему Гавран увијено и искрено пише. У наставку се говори о Бенићу као писцу који уз латински и талијански